

Kazimierz M. Czarnecki

Osobista wiedza człowieka i jej funkcje regulacyjne

Nauczyciel i Szkoła 1 (8), 7-12

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kazimierz M. Czarnecki

Osobista wiedza człowieka i jej funkcje regulacyjne

Wprowadzenie

Termin „wiedza” jest pochodzenia staroindyjskiego i oznacza traktaty święte i filozoficzne: słyszane przez świętych mędrców oraz pamiętane, a sformułowane przez najwyższe bóstwo. Pierwsze nazywają się śruti, a drugie smryti. Do traktatów słyszanych należą WEDY (1500–800 r.p.n.e). Wedy to wiedza sakralna obejmująca:

- wiedzę hymnów na cześć bóstw, tzw. *rygwedy*,
- wiedzę formuł i ceremonii ofiarnych, tzw. *jadźurwedy*,
- wiedzę pieśni śpiewanych podczas składania ofiar, tzw. *samawedy*,
- wiedzę zaklęć, formuł magicznych zapewniających zdrowie, długie życie, ochronę przed chorobami, tzw. *atharwawedy*.

Termin „osobista wiedza” lub zamiennie „wiedza osobista” posiada swoje korzenie w Wedach. Jest on analizowany dokładnie przez prof. Józefa Pietera. Uważa on, że prawdziwa wiedza osobista jest podstawą świadomego istnienia i skutecznego działania każdego człowieka (J. Pieter 1993). Tadeusz Tomaszewski stwierdza, że „Wiedza osobista dotyczy zasobu wiedzy, jaką rozporządza jednostka, w odróżnieniu od wiedzy innych typów: od wiedzy naukowej, którą dysponuje ludzkość w danym okresie, od wiedzy szkolnej, zawartej w programach nauczania, i od wiedzy potocznej, wspólnej ludziom należącym do określonego środowiska. Wiedzę osobistą stanowi ten zasób informacji, którym dany człowiek naprawdę się posługuje w swoim myśleniu i działaniu, niezależnie od tego, skąd ją nabył” (T. Tomaszewski 1984).

Józef Pieter stwierdził, że „wiedza osobista” jest:

- przedmiotem naukowych badań psychologicznych,
- istotnie ważnym składnikiem osobowości, jest „własnością” i „właściwością” jednostki,
- jest zdobywana przez całe życie, w różnych warunkach i środowiskach,
- jest bardzo zróżnicowana pod względem ilościowym i jakościowym w różnych osób, szczególnie u uczniów i studentów,
- jest wyznacznikiem kierunku i pułapu rozwoju jednostki oraz jej zachowania społecznego.

Podział osobistej wiedzy człowieka

Tomasz z Akwinu (1225–1274) podzielił wiedzę na *objawioną* i *naturalną*.

Jan Such podzielił wiedzę na *naukową*, *potoczną*, *artystyczno-literacką*, *spekulatywną* oraz *irracjonalną* (1996).

Józef Pieter podzielił wiedzę na *obiektywną* oraz *osobistą* (1993).

Zdzisław Cackowski podzielił wiedzę na *prawdziwą* — *wartościową* oraz *falszywą* — *niewartościową*.

Krzysztof Mudyń wyróżnia *wiedzę*, *niewiedzę* oraz *antywiedzę*.

Rylph Lintom wyróżnił *wiedzę faktyczną* oraz *wiedzę fałszywą*.

Zdaniem Wincentego Okonia treści wiedzy obejmują znajomość rzeczy, zjawisk, procesów, zdarzeń, stosunków (ilościowych, przestrzennych, czasowych, przyczynowych).

Przytoczone przykłady podziału wiedzy wiążą się ściśle z jej różnorodnymi funkcjami.

Funkcje wiedzy człowieka

Wincenty Okoń wyróżnia cztery funkcje wiedzy: aktywizującą, wyzwalającą, praktyczną oraz wychowawczą (1979, s. 86),

Funkcja aktywizująca oznacza to, że nowa wiedza pobudza już posiadane, ale bierne wiadomości do udziału w procesach myślowych, gdzie wiadomości bierne stają się czynnymi.

Funkcja wyzwalająca oznacza to, że nowo nabywana wiedza wyzwala nowe myśli, ułatwia przebieg operacji myślowych, potęguje ciekawość poznawczą, pobudza do zdobywania nowych informacji (wiadomości).

Funkcja praktyczna określa sposoby wykonywania czynności i działań, i jest ważnym czynnikiem w procesie kształtowania umiętności i sprawności.

Funkcja wychowawcza oznacza, że wiedza pobudza i rozwija przeżycia, wywołuje nastawienia i ustosunkowania się do poznawanych faktów, pojęć, sądów, współdziałania w kształtowaniu się postaw i motywacji społeczno-moralnych.

Regulacyjna funkcja osobistej wiedzy

Zdaniem Tadeusza Tomaszewskiego „Zmiany aktywności człowieka zmierzającego do optymalnego układu stosunków między nim a światem otaczającym nazywamy regulacją tych stosunków” (1966, s. 204). Układ stosunków regulacyjnych pomiędzy człowiekiem a jego otoczeniem może podlegać zaburzeniom po obu stronach. Mogą wystąpić braki w otoczeniu, utrudniające lub uniemożliwiające życie

człowieka, jak również braki po stronie człowieka uniemożliwiające jego przystosowanie się do istniejących warunków, zadań, czynności. Aktywność regulacyjna człowieka występuje w dwóch kierunkach:

- zmian w samym organizmie,
- zmian w jego otoczeniu.

Zmiany w otoczeniu dotyczą przystosowania go do potrzeb życia, rozwoju i działania człowieka.

Zmiany wyrównawcze organizmu przebiegają na zasadzie odruchów, gdyż każda zmiana sytuacji jest bodźcem, który uruchamia reakcje wyrównawcze organizmu (1966, s. 204). Regulacja stosunków człowieka z otoczeniem przybiera najczęściej formy świadomego i celowego oraz kontrolowanego regulowania swoich stosunków z otoczeniem przyrodniczym i społeczno-kulturowym.

Moim zdaniem osobista wiedza człowieka spełnia cztery następujące funkcje regulacyjne w życiu, działaniu, rozwoju i zachowaniu się: *orientacyjną, działaniową, kontrolną, oceniającą*.

Wyróżnione funkcje osobistej wiedzy są ściśle ze sobą powiązane, wynikają jedna z drugiej, w podanej kolejności, wzajemnie się przenikają, warunkują, uzupełniają i dopełniają. A oto krótka analiza wyróżnionych funkcji regulacyjnych wiedzy osobistej.

Orientacja jest to zdolność prawidłowego i szybkiego ustalania takich okoliczności, jak: miejsce, czas, otoczenie, sytuacja, identyczność własnej osoby, cechująca stan prawidłowej przytomności w odróżnieniu od dezorientacji, występującej przy zaburzeniach przytomności (1965, s. 93).

Głównymi dziedzinami orientacji są:

- orientacja w sobie, dotycząca własnej osoby, jak np. stanu zdrowia, samopoczucia, możliwości wykonania określonego działania, zdolności kierunkowych, motywacji działania, wytrzymałości, odporności na stres, pracowitości, nastawienia do samego siebie (wiara we własne siły),

- orientacja w otoczeniu bliższym i dalszym, rodzinnym, szkolnym, uczelnianym, koleżeńskim, przyrodniczym i społecznym, jak np. dotycząca przyjaciół i wrogów,

- orientacja w relacjach, jakie zachodzą lub mogą zachodzić między jednostką a innymi osobami, między nią a otoczeniem przyrodniczym i społecznym.

Orientacyjna funkcja osobistej wiedzy polega głównie na tym, że posiada ona (wiedza) charakter rozwojowy, występuje w różnych postaciach, czasie i sytuacjach życiowych oraz zadaniowych, z różnym nasileniem. Najprostszą formą orientacji dziecka jest tzw. odruch orientacyjny, jako zespół reakcji organizmu ukierunkowanych na jak najlepsze odebranie bodźca, np. zwracanie głowy i ciała dziecka w kierunku bodźców (1965, s. 90). Bodziec nie jest jeszcze związany z wiedzą dziecka, bo dziecko (niemowlę) jeszcze jej nie posiada, lecz z działaniem bodźca

z otoczenia (światła, hałasu). Wraz z fizycznym i psychicznym rozwojem dziecko coraz wyraźniej zaczyna się orientować w swoim otoczeniu poprzez zdobywanie i utrwalanie doświadczenia osobistego. Ten proces orientacyjny trwa całe życie, w którym osobista wiedza spełnia coraz donioślejszą rolę. Zdaniem prof. Wincntego Okonia orientacja człowieka jest to „... zdolność do szybkiego i prawidłowego uświadamiania sobie stosunków przestrzennych i czasowych oraz warunków i okoliczności, w jakich się jednostka znajduje” (1975, s. 205). Orientacja w sobie, w otoczeniu i relacjach (układach, stosunkach, zależnościach) rozwija się wraz z psychicznym i fizycznym rozwojem jednostki. W czym innym orientuje się dziecko w wieku przedszkolnym, uczeń w wieku szkolnym — szkoły podstawowej, szkoły średniej (zawodowej, ogólnokształcącej), a w czym innym student, żołnierz, polityk (premier, prezydent). Szczególne znaczenie w życiu i rozwoju jednostki posiada jej orientacja w skutecznym działaniu (podejmowaniu decyzji życiowych lub zadaniowych i ich konsekwentna realizacja).

Działaniowa funkcja osobistej wiedzy dotyczy głównie czynności, jakich człowiek się uczy, jakie zna i jakie musi opanować, by prawidłowo funkcjonować w środowisku przyrodniczym i społecznym — zwłaszcza zawodowym. Uczenie się czynności i działań może się odbywać tylko i wyłącznie poprzez opanowywanie określonych zakresów wiedzy o działaniu skutecznym, tj. opanowywaniu umiejętności wykonawczych. Bez wiedzy o działaniu skutecznym działanie takie nie może zaistnieć, np. kierowanie samochodem. Działanie jest więc charakterystycznym sposobem zaspokajania potrzeb osobistych i polega na przystosowaniu się do otoczenia lub przystosowywaniu otoczenia do siebie. Jest to świadomy, mniej lub więcej złożony, zorganizowany i kontrolowany ciąg czynności, stanowiących pewną całość i ukierunkowanych na wykonanie ustalonego zadania. Zdaniem W. Okonia, wszelkie działania (wszelka działalność) opiera się na wyznaczeniu celu, ustaleniu warunków, wyborze środków adekwatnych do celu, jak i warunków danej rzeczywistości (1975, s. 61). Osobista wiedza potrzebna jest człowiekowi w realizacji czterech głównych form działania:

— w zabawie, która jest czynnością zmierzającą do wywołania stanu przyjemności,

— w uczeniu się, które jest czynnością zmierzającą do wywołania celowych zmian w zachowaniu się społecznym,

— w pracy, która jest społecznie zorganizowanym systemem działalności zmierzającej do zaspokajania ludzkich potrzeb (T. Tomaszewski 1966, s. 249–252),

— w walkach zbrojnych, które są czynnościami obronnymi lub agresywnymi, które — niestety — nękają spokojne życie ludzkie (T. Nowacki).

W wymienionych formach działania ludzkiego potrzebna jest zawsze wiedza:

— w zabawie, by wiedzieć z kim, jak i w co się bawić,

— w uczeniu się, by wiedzieć jak, czego i ile się uczyć,

- w pracy, by wiedzieć jak skutecznie i wydajnie osiągnąć wyniki,
- w walce zbrojnej, by wiedzieć z kim, w jakim celu i jak walczyć.

Kontrolna funkcja osobistej wiedzy polega głównie na świadomej i celowej samokontroli, kontroli swojego otoczenia oraz kontroli relacji, jakie zachodzą, bądź zachodzić mogą między nami a naszym otoczeniem społeczno-przyrodniczym. Inaczej: chodzi o kontrolę siebie, kontrolę innych oraz kontrolę tego, co się dzieje lub może zaistnieć między nami a innymi ludźmi lub środowiskiem przyrodniczym. Kontrola siebie, zwana samokontrolą, polega na umiejętności powstrzymywania impulsowego zachowania się w celu przedsięwzięcia planowego działania, zmierzającego do urzeczywistnienia danego celu (1965, s. 128). Kontrola innych polega na powstrzymywaniu ich od niewłaściwych zachowań lub też uświadamianiu i pouczeniu dotyczącym właściwego (prawidłowego) postępowania (zachowania się, działania, współdziałania). Kontrola relacji, jakie zachodzą między nami a naszym otoczeniem polega na śledzeniu prawidłowości i nieprawidłowości zachodzących w przebiegu jakiegoś procesu, zjawiska, zdarzenia. W każdej z wyróżnionych relacji kontroli potrzebna jest określona wiedza.

Oceniająca funkcja osobistej wiedzy jest wynikiem kontroli i polega na wyrażaniu opinii i wartościowaniu wyniku (zachowania się, działania) w stosunku do wzorca zachowania się lub osiągniętego celu działania. Szeroko rozumiana ocena obejmuje samoocenę, która może być adekwatna, zawyżona lub zaniżona; ocenę innych ludzi oraz ocenę relacji zachodzących między nami a innymi osobami lub przyrodą.

Zdaniem Tadeusza Tomaszewskiego u człowieka, w okresie jego życia i rozwoju, kształtują się określone, wewnętrzne wzorce, które kierują jego zachowaniem się, jak np. obrazy, wyobrażenia, mapy, wzory, wzorce, wzory osobowe, przykłady, pojęcia, systemy pojęć, sądy, opinie, poglądy, hipotezy, przekonania, *wiedza*, światopogląd, fikcje, marzenia, mity, przesady, reguły, normy, zasady, programy, projekty, plany, oczekiwania, nastawienia, postawy, nadzieje, obawy, strategie, style działania, style życia, systemy wartości, standardy, stereotypy, schematy: schematy dynamiczne, schematy orientacyjne, schematy antycypacyjne, schematy operacyjne, konstrukty (1975, s. 527). Wszystkie wewnętrzne, ukształtowane i utrwalone wzorce regulacji zachowania „zbudowane” są na podstawach informacyjnych (na wiedzy) dotyczących:

- poznawania rzeczywistości,
- wartościowania (oceniań) rzeczywistości,
- działania (zmieniania) w rzeczywistości.

W poznawaniu, wartościowaniu, działaniu człowieka bierze zawsze udział jego wiedza osobista i jej funkcje regulacyjne.

Literatura

- J. Ekel, J. Jaroszynski, J. Ostaszewska: *Mały słownik psychologiczny*. Warszawa 1965.
- R. Linton: *Kulturowe podstawy osobowości*. Warszawa 1975.
- W. Okoń: *Słownik pedagogiczny*. Warszawa 1975.
- W. Okoń: *Teoria i praktyka upowszechniania wiedzy*. Warszawa 1979.
- J. Pieter: *Wiedza osobista. Wprowadzenie do psychologii wiedzy*. Katowice 1993.
- J. Such: *O rodzajach wiedzy* [W:] *Człowiek i społeczeństwo. Wiedza i jej problemy*. Tom II. Poznań 1996.
- T. Tomaszewki: *Aktywność człowieka* [W:] M. Maruszewski, J. Reykowski, T. Tomaszewski: *Psychologia jako nauka o człowieku*. Warszawa 1966.
- T. Tomaszewski: *Ślady i wzorce*. Warszawa 1984.